

ARCHIWUM HISTORII I FILOZOFII MEDYCYNY

ARCHIVES OF THE HISTORY
AND PHILOSOPHY OF MEDICINE

TOM 84
VOL. 84
POZNAN 2021

ARCHIWUM
HISTORII I FILOZOFII MEDYCYNY
TOM 84

Redaktor naczelny / Editor in chief
Andrzej Grzybowski (Poznań, Olsztyn)

Zastępcy redaktora naczelnego / Vice editors in chief
Włodzimierz Witczak (Poznań)
Jarosław Sak (Lublin)

Sekretarz / Secretary
Daria Audziejewicz

Rada naukowa / Editorial board

Robert M. Feibel (St. Louis)
Andrzej Felchner (Piotrków Tryb.)
Ronald S. Fishman (Chicago)
Albert Franceschetti (Geneva)
Henryk Gaertner (Kraków)
Zdzisław Gajda (Kraków)
Robert Heitz (Strasbourg)
Czesław Jeśman (Łódź)
Károly Kapronczay (Budapest)
Andrzej Kierzek (Wrocław)
Aleksandra Kładna (Szczecin)
Halina Lichocka (Warszawa)
Donatella Lippi (Florence)
Ewa Skrzypek (Warszawa)
Janusz Skalski (Kraków)
Adam Szarszewski (Gdańsk)
Bożena Urbanek (Sosnowiec)
George Weisz (Sydney)
Eugeniusz Kucharz (Katowice)
Jacek Kotula (Zielona Góra)
Agnieszka Polak (Lublin)

Redakcja językowa i korekta / Editorship & proofreading
Anna Sadczuk

Tłumaczenia i korekta angielskojęzyczna / Translating
Mateusz Miernik

Układ stron i redakcja techniczna / dtp
Michał Wójcik
Czasopismo recenzowane / Peer-reviewed magazine

© Copyright by PTHMiF

ISSN 0860-1844

Nakład 100 egz.

Prenumerata oraz sprzedaż na pod adresem: redakcja@ahifm.kylos.pl

Adres redakcji / Editorial board address
ul. Górczyczewskiego 2/3
60-554 Poznań
e-mail: redakcja@ahifm.kylos.pl

Czasopismo jest członkiem i stosuje się do zasad Komisji Etyki Publikacji (COPE) www.publicationethics.org.
This journal is a member of and subscribes to the principles of the Committee on Publication Ethics (COPE) www.publicationethics.org.

Wersja pierwotna (referencyjna) czasopisma to wersja drukowana.
The original (reference) version of the journal is printed.

Artykuły dostępne również na stronie internetowej / All the materi:
also available on the website
<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-b7a5ad5e-2014cec-8870-c3793fcc3907>

Wydano z pomocą finansową Wielkopolskiej Izby Lekarskiej w Poznaniu

This volume has been published with financial grant from the Wielkopolska Medical Chamber in Poznań

POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORII I FILOZOFII MEDYCYNY
POLISH SOCIETY OF THE HISTORY AND PHILOSOPHY OF MEDICINE

ARCHIWUM
HISTORII I FILOZOFII
MEDYCYNY

TOM 84

ARCHIVES OF THE HISTORY
AND PHILOSOPHY OF MEDICINE

VOL. 84

POZNAŃ 2021

SPIS TREŚCI TOM 84

Prace oryginalne

1. Katarzyna Pawlikowska-Łagód, Andrzej Grzybowski

Maria Seidler-Dymitrowska (1899-1971) – pierwsza kobieta profesor okulistyki w Polsce.

2. Katarzyna Pawlikowska-Łagód, Andrzej Grzybowski

Zofia Anna Wojno (1886-1954) – siostra urszulanka i ordynator Instytutu Oftalmicznego w Warszawie.

3. Katarzyna Pawlikowska-Łagód

Janina Frankowska-Bukowska (1890-1957) – pionier okulistyki dziecięcej w Polsce.

4. Katarzyna Pawlikowska-Łagód, Andrzej Grzybowski

Jadwiga Matusiewicz (1870-1953) – wiceprezes Polskiego Towarzystwa Okulistycznego.

5. Katarzyna Pawlikowska-Łagód, Andrzej Grzybowski

Maria Starorypińska-Lewenstamowa (1890-1965) – okulistka pracująca w Warszawie i w Łodzi

6. Andrzej Grzybowski, Witold Pactwa

Bolesław Gepner (1835-1913) – uczeń Albrechta von Graefego oraz ordynator Instytutu Oftalmicznego w Warszawie.

7. Andrzej Grzybowski, Witold Pactwa

Bolesław Ryszard Gepner (1863-1923) – okulista i współzałożyciel Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi.

8. Andrzej Grzybowski, Witold Pactwa

Bronisław Ziemiński (1860-1915) – współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Okulistycznego.

9. Andrzej Grzybowski, Witold Pactwa

Konrad Mikołaj Rumszewicz (1850-1927) – docent okulistyki z Kijowa.

10. Andrzej Grzybowski, Witold Pactwa

Feliks Rymowicz (1870-1905) – docent okulistyki w Kazaniu

11. Krzysztof Batycki

Doktor Adolf Tochtermann (1892-1955) – radomski lekarz, żołnierz wrześniowy i społecznik.

12. Monika Zamachowska

Polscy pionierzy chirurgii wątroby. Nowe odkrycia.

13. Jarosław Sak

Józef Sztejn (ok. 1750-1830). Tablica na cmentarzu rzymskokatolickim przy ulicy Lipowej w Lublinie.

14. Jarosław Sak

Wojciech Oczko (1537-1599). Kościół pw. Nawrócenia Świętego Pawła w Lublinie.

15. Włodzimierz Witczak

Sylwetka jednego lekarza Friedrich Karl Hermann Entress (1914-1947) Absolwent Uniwersytetu Poznańskiego, lekarz obozowy SS.

Recenzje

16. Włodzimierz Witczak

Tamara Kołakowska, Było... Wspomnienia z młodości. Red. i słowo wstępne Agnieszka Kołakowska, Wydawnictwo Znak, Kraków 2021, ss. 106+6 nlb., ilustr. ISBN 978-83-240-6171-6.

Wstęp

Przekazując do rąk Czytelników osiemdziesiąty czwarty tom *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny* pragniemy polecić doskonale warsztatowo analizy historyczne poświęcone dokonaniom wybranych lekarzy i uwzględniające kontekst społeczno-historyczny w ramach którego te historyczne postacie dokonywały odkryć, współorganizowały społeczności zawodowe, jak i mierzyły się z wyzwaniami codziennej praktyki lekarskiej. Większość sylwetek lekarzy przedstawionych w niniejszym tomie to lekarze okuliści, a ściślej rzecz ujmując – okulistki i okuliści. Niezwykłą cechą bieżącego tomu AHiFM jest bowiem prezentacja nieznanych szerzej, a mających istotne znaczenie dla rozwoju okulistyki w Polsce, pięciu kobiet, które pokonując różne drogi życiowe, w różnorodnych warunkach społecznych i zawodowych wyznaczały kierunki rozwoju tej specjalności medycznej. Do tej „sztafardowej” grupy prac tomu 84 należą artykuły przedstawiające pierwszą kobietę profesor okulistyki w Polsce Marię Seidler-Dymitrowską (1899-1971), siostrę urszulanę Zofię Annę Wojno (1886-1954) pełniącą funkcję ordynator Instytutu Oftalmicznego w Warszawie, Janinę Frankowską-Bukowską (1890-1957) torującą drogę dla polskiej okulistyki dziecięcej, Jadwigę Matuszewicz (1870-1953) – wiceprezes Polskiego Towarzystwa Okulistycznego oraz okulistkę praktykującą w Warszawie i Łodzi – Marię Starorypińską-Lewenstamową (1890-1965). Warto zwrócić uwagę, że zasadniczy czas ich działalności lekarskiej, organizacyjnej, czy naukowej przypadł na pierwszą połowę XX wieku, a więc w okresie niezwykle dynamicznych przemian społecznych, kulturowych, ogromnych zmian politycznych i tragicznych konfliktów wojennych. Czynniki te nie mogły pozostawać bez wpływu na losy zawodowe kobiet leczących choroby oczu.

Oprócz przedstawienia wkładu kobiet w kształtowanie się polskiej okulistyki bieżący tom *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny* przedstawia również pięciu wybitnych okulistów działających nieco wcześniej – w drugiej połowie wieku XIX i początkach ubiegłego stulecia: Bolesława Gepnera (1835-1913), który był uczniem Albrechta von Graefego i ordynatorem Instytutu Oftalmicznego w Warszawie, jego syna Bolesława Ryszarda Gepnera (1863-1923) – współzałożyciela To-

warzystwa Opieki nad Ociemniałymi, Bronisława Ziemnińskiego (1860-1915) – współzałożyciela Polskiego Towarzystwa Okulistycznego, Konrada Mikołaja Rumaszewicza (1850-1927) – docenta okulistyki z Kijowa oraz Feliksa Rymowicza (1870-1905) – docenta okulistyki z Kazania.

Znakomitym dopełnieniem treści zawartych w bieżącym, niejako „okulistycznym”, tomie czasopisma jest artykuł Krzysztofa Batyckiego szczegółowo i całościowo prezentujący sylwetkę radomskiego lekarza, żołnierza wrześniowego i społecznika Adolfa Tochtermana (1892-1955), który jest symbolem tego co szlachetne i pożyteczne w medycynie i który poprzez swoją działalność realizował hipokratejską ideę „primum non nocere”.

Na przeciwległym krańcu skali ocen, w obszarze aksojologicznych mroków medycyny należy sytuować sylwetkę lekarza obozowego SS – Friedricha Karla Hermanna Entressa (1914-1947) przedstawioną przez Włodzimierza Witczaka w kontekście cierpień więźniów niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych.

W grupie nieco krótszych form przekazu należących do niniejszego tomu należy odnotować artykuł poświęcony polskim pionierom chirurgii wątroby przywołujący zupełnie nieznaną postać Jakóba Rosentala, ordynatora w Szpitalu Starozakonnych w Warszawie.

Niniejszy tom inauguruje nowy dział „tablic pamiątkowych” lekarzy którzy odeszli do wieczności z dwoma krótkimi wspomnieniami: renesansowego lekarza nadwornego polskich królów Wojciecha Oczki (1537-1599) oraz lubelskiego lekarza i społecznika Józefa Szejna (ok. 1750-1830). Tradycyjnym natomiast działem czasopisma jest ten poświęcony recenzjom interesujących książek – obecny tom oferuje Czytelnikowi zapoznanie się z krótkimi podsumowaniami publikacji autorstwa Tamary Kołakowskiej „Było... Wspomnienia z młodości” oraz Ewy Guderian-Czaplińskiej „Trojanki”. Recenzje tych dwóch pozycji książkowych zostały przygotowane w sposób niezwykle finezyjny przez Włodzimierza Witczaka.

Jarosław Sak, Andrzej Grzybowski